

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
САДЛОВСЬКОЇ ІРИНИ ПЕТРІВНИ
на дисертаційну роботу **Шемаєва Володимира Володимировича**
«Управління розвитком транспортної інфраструктури в системі
економічної безпеки держави»,
представлену на здобуття доктора економічних наук за спеціальністю
21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)

АКТУАЛЬНІСТЬ ОБРАНОЇ ТЕМИ

В економічній теорії транспортна інфраструктура розглядається як один з найважливіших чинників формування сучасної національної економіки та забезпечення національної безпеки майже за всіма її складовими. Водночас високий ступінь зношеності основних засобів, недостатній рівень розвитку та якості транспортної інфраструктури країни, неефективна та непрозора діяльність державних підприємств-монополістів, що її обслуговують, що на тлі суттєвих втрат України в сфері транспортної інфраструктури з початку гібридної війни проти неї - є джерелом ризиків та загроз національній безпеці.

З урахуванням трендів сучасної світової та національної економіки, функціонування та розвиток транспортної інфраструктури країни все частіше розглядається в контексті економічної безпеки країн. Це цілком виправдано для України, оскільки зниження конкурентоспроможності її транспортної інфраструктури в умовах загострення конкурентної боротьби між країнами за транспортно-логістичне домінування в регіонах (та, відповідно, економічне та політичне) призводить до стрімкого згортання обсягів транзитних вантажопотоків, які дедалі більше спрямовуються в обхід території України, загрожує перспективою остаточного витіснення національної транспортної системи з міжнародного ринку транспортних послуг.

Виходячи з цього, невід'ємною складовою структурних реформ реального сектора економіки має бути комплексне реформування транспортно-дорожнього комплексу України, та, зокрема, його важливішої складової – транспортної інфраструктури.

Основоположна роль у вирішенні цієї важливої практичної проблеми сприятиме її комплексний розгляд через призму забезпечення економічної безпеки держави в сфері транспортної інфраструктури, що передбачає максимальне використання можливостей для її зміцнення з метою реалізації національних інтересів, а також попередження розгортання загроз у цієї сфері. Реалізація цих завдань на практиці ускладнюється відсутністю науково обґрунтованого дієвого інструментарію, який давав би можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо розвитку транспортної інфраструктури, що базуються на достовірній кількісній оцінці рівня економічної безпеки в сфері транспортної інфраструктури з урахуванням специфічних ознак цієї сфери як особливого класу.

Дослідження, присвячені окремим аспектам методології та проблематики розгляду транспортної галузі через призму забезпечення економічної безпеки держави з'являються останніми роками все частіше. Це відображає цілком закономірний процес формування наукової бази прикладних досліджень у межах економічної безпекології. Разом з тим, все ще бракує системних досліджень на межі економічної безпекології та інших релевантних наук, адже тільки такий всебічний погляд може забезпечити досягнення вагомих науково-практичних результатів; які потрібні державі вже сьогодні. У коло таких досліджень мають потрапляти категорії, безпосередньо пов'язані з визначенням особливостей феномену економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури як об'єкту дослідження, визначальних загроз економічній безпеці держави на сучасному етапі розвитку економіки, пов'язаних із недостатнім розвитком транспортної інфраструктури, її неефективним державним регулюванням тощо. Бракує прогнозних оцінок та оцінок впливу різних чинників на стан економічної безпеки в сфері транспортної інфраструктури. Це вимагає системного формування принципово відмінних аксіологічних, онтологічних, гносеологічних та методологічних засад дослідження такого складного об'єкту пізнання, як процеси функціонування та розвитку транспортної інфраструктури України в контексті їх впливу на економічну безпеку держави.

З огляду на це, дослідження В.В. Шемаєва характеризується високим рівнем актуальності та своєчасності. На користь цього свідчить і той факт, що воно виконувалось в межах п'яти фундаментальних науково-дослідних

робіт Національного інституту стратегічних досліджень, Національної металургійної академії України у 2016-2018 роках.

СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНOSTІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ

Структура та зміст дисертаційної роботи розкривають її тему, відповідають поставленій меті та актуальним для її досягнення завданням у межах об'єкту і предмету дослідження.

Усі завдання роботи виконані. Так, у першому розділі, на основі аналізу теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних дослідників у сфері державного регулювання економіки та економічної безпеки держави досліджено місце та роль транспортної інфраструктури у реалізації національних інтересів в економічній сфері, її вплив на різні складові економічної безпеки держави та вивчено міжнародний досвід щодо управління розвитком транспортної інфраструктури в контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки.

Другий розділ присвячено розробленню концептуальних засад забезпечення економічної безпеки держави на основі управління розвитком транспортної інфраструктури, формуванню відповідного понятійно-категорійного базису, комплексній оцінці економічної безпеки держави в сфері транспортної інфраструктури, розробленні гравітаційної моделі оцінки впливу транспортної інфраструктури на економічну безпеку держави, обґрунтуванню когнітивного підходу щодо управління розвитком транспортної інфраструктури України в контексті економічної безпеки держави.

У третьому розділі здійснено аналіз умов та чинників, що впливають на розвиток інфраструктури залізничного транспорту України; обґрунтовано напрями формування організаційно-економічних механізмів розвитку залізничної інфраструктури в контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки; визначено особливості управління модернізацією залізничної інфраструктури України в аспекті економічної безпеки держави.

Четвертий розділ присвячений здійсненню аналізу ризиків економічній безпеці держави у сфері розвитку портової галузі та морегосподарського

комплексу України; викладенню основних положень розробленої автором Стратегії розвитку морських портів України з урахуванням вимог економічної безпеки держави та розроблених науково-практичних рекомендацій щодо створення Морської адміністрації України як напряму покращення інституційного базису безпеки морегосподарського комплексу України; обґрунтуванню напрямів розбудови національної інфраструктури річкового транспорту в аспекті економічної безпеки держави.

У п'ятому розділі визначено детермінанти економічної безпеки держави в сфері розвитку автодорожньої інфраструктури України; запропоновано науково-методичні рекомендації щодо оцінки фінансової ефективності інвестиційних проектів із будівництва та ремонту автомобільних доріг, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями як інструмент зміцнення економічної безпеки держави; визначено державно-приватне партнерство та запровадження платних доріг як напрями підвищення інвестиційної привабливості проектів з будівництва автомобільних доріг.

У завершальному шостому розділі представлено результати щодо обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку транспортної інфраструктури України з урахуванням гібридних загроз та викликів; визначення потенціалу корпоратизації об'єктів транспортної інфраструктури України у зміцненні економічної безпеки держави; розгляду умов та напрямів створення транспортної SMART- інфраструктури в Україні як напряму політики мінімізації ризиків економічній безпеці держави в умовах розвитку інформаційної економіки.

Усі результати, які виносяться на захист, належним чином обґрунтовані, є достовірними, базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, безпекології, екосесента, системного та ситуаційного підходів, системної динаміки, гравітаційної теорії, лінгвістичної теорії тезаурусу, основоположні праці із питань економічної безпеки держави, державного регулювання економіки, управління підприємствами.

Автором коректно використано широкий спектр релевантних методів дослідження, як загально-наукових, так і спеціальних, про що докладно викладено у вступі (с. 31-32). Обґрунтованість та достовірність результатів забезпечується також якісною методологічною, інформаційною, джерельною базою дослідження (386 найменувань), якісним науковим апаратом посилань.

Список використаних джерел свідчить про ґрунтовну обізнаність автора зі спеціальною літературою, коректне посилання на них у тексті - про уміння систематизувати, критично аналізувати джерела, виділяти найсуттєвіше.

Отримані наукові результати логічно викладені у розділах дисертації, відповідають поставленим завданням, пройшли успішну апробацію та перевірку, широке обговорення у наукових колах, у тому числі серед фахівців суміжних спеціальностей (менеджменту, державного регулювання економіки тощо). Усе це у сукупності засвідчує достатній рівень обґрунтованості та достовірності результатів дослідження.

Наукові положення і результати, які виносилися на захист у кандидатській дисертації Шемаєва В.В., наведені лише в оглядовій частині докторської дисертації дослідження.

НАУКОВА НОВИЗНА ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Новизна одержаних результатів полягає у формуванні науково обґрунтованих методологічних засад і прикладних аспектів наукового напряму дослідження співвідношення планових та ринкових механізмів в управлінні економікою з урахуванням вимог економічної безпеки держави на межі економічної безпекології та державного регулювання економіки (на прикладі специфічного та стратегічно важливого для сталого розвитку національної економіки сектору транспортної інфраструктури країни).

Ключова відмітна риса дослідження - системність підходу як для задач дослідження і представлення проблематики, так і для розроблення і представлення основних результатів.

В дисертаційній роботі заявлено три результати рівня «вперше», п'ять результатів рівня «удосконалено» та чотири результати «набули подальшого розвитку».

Основоположне значення для всього дослідження мають такі наукові результати, як:

концептуальні засади забезпечення економічної безпеки держави вперше розглянуто з позиції застосування управління розвитком транспортної інфраструктури країни як стратегії її активної адаптації до змін зовнішнього середовища, на підставі якої розроблено відповідні методологічний підхід, цілі, принципи, методи та технології цього управління (рівень «вперше»);

структура понятійно-категорійного базису управління розвитком транспортної інфраструктури, як специфічного об'єкту в системі економічної безпеки держави, що включає адаптовані базові категорії теорії управління й безпекології із введеними спеціальними поняттями та відповідним їх змістовим наповненням за рівнями: національні економічні інтереси в сфері транспортної інфраструктури (виклики, загрози та можливості їх забезпечення); суб'єкти та об'єкти управління; види діяльності та бази їх спостереження; технологія (цілі, принципи, методи, завдання, методика, рекомендації) управління розвитком транспортної інфраструктури в системі економічної безпеки держави (рівень «вперше»);

науково-методичний підхід до комплексного оцінювання економічної безпеки держави в сфері транспортної інфраструктури за блоками: 1) оцінка поточного стану економічної безпеки в сфері транспортної інфраструктури; 2) оцінка впливу стану розвитку транспортної інфраструктури на різні складові економічної безпеки держави; 3) прогнозна оцінка (рівень «удосконалено»);

гравітаційна модель оцінки впливу чинників транспортної інфраструктури країни на економічну безпеку держави, що включає показники стану транспортної інфраструктури та індикатори економічної безпеки держави в якості інституційних чинників та фіксованих за країною і часом ефектів, що дозволяє знайти прийнятну рівновагу між розвитком різних типів транспортної інфраструктури країни та можливістю зміцнення економічної безпеки держави (рівень «удосконалено»);

когнітивний підхід до прогнозної оцінки та управління розвитком транспортної інфраструктури країни в системі економічної безпеки (рівень «удосконалено»).

Названі базові результати визначили напрямки пошуку та сутність інших одержаних автором результатів. Так, застосування когнітивного підходу дозволило удосконалити класифікацію чинників, що впливають на економічну безпеку держави в сфері транспортної інфраструктури завдяки їх поділу за конфігурацією: цільові – керівні – загальносистемні, що обумовило можливість виявлення причин кризових явищ в сфері транспортної інфраструктури, здійснення їх оцінки та використання в процесі керованого розвитку цієї сфери та здійснити подальший розвиток переліку загроз економічній безпеці держави, що пов'язані з недостатнім розвитком сфери транспортної інфраструктури.

У сукупності наведені результати стали підґрунтям для подальшого формування системи оцінних індикаторів та показників економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури країни, визначення порогових, оптимальних їх значень; експертним визначенням вагових коефіцієнтів з метою розрахунку інтегрального індикатора економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури. Слід зауважити, що автор свідомо відмовився від використання суто традиційних макроекономічних показників діяльності транспортної галузі країни в контексті оцінювання економічної безпеки держави, а доповнив їх перелік комплексом показників розвитку транспортної інфраструктури в галузевому розрізі. Це цілком виправдано всіма одержаними на попередніх ітераціях дослідження результатами.

Для агрегування оцінок станів економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури за локальними індикаторами було використано метод адитивної згортки щодо конвертації оцінок у інтегральну. При цьому встановлення зон можливих рівнів економічної безпеки здійснено автором за допомогою побудованої шкали на основі лінгвістичної змінної «Рівень економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури».

Завершальною за логікою низкою результатів є визначені стратегічні пріоритети розвитку транспортної інфраструктури України у загальному та секторальному вимірі та науково-методичні рекомендації щодо вдосконалення інституційного базису й формування сприятливих фінансово-економічних умов розвитку транспортної інфраструктури України в контексті реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки держави.

Таким чином, проведений аналіз новизни наукових результатів дослідження засвідчує, що усі вони характеризуються достатнім рівнем наукової новизни, обґрунтованості та достовірності, являють собою самостійні здобутки автора, становлять науковий і практичний інтерес.

ТЕОРЕТИЧНА ЦІННІСТЬ І ПРАКТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Отримані в результаті проведеного дослідження результати характеризуються високим рівнем наукової та практичної цінності. Завдяки одержаним результатам автором зроблено значний внесок у поглиблення та

розвиток теоретико-методологічних основ наукового напрямку дослідження планових та ринкових механізмів в управлінні економікою (на прикладі сектору транспортної інфраструктури) з урахуванням вимог економічної безпеки держави на межі економічної безпекології та державного регулювання економіки. Розроблені для класу специфічного, стратегічно важливого для національної економіки сектору транспортної інфраструктури, у сукупності одержані результати утворюють новий перспективний (такий, що формується і має потенціал до прогресивного розвитку) напрям у межах економічної безпекології.

З практичної точки зору особливу значущість мають розробки автора щодо визначення стратегічних пріоритетів розвитку транспортної інфраструктури в секторальному розрізі, визначення пріоритетних інвестиційних проектів у транспортній галузі на умовах державно-приватного партнерства (концесії); методичне забезпечення вибору оптимальної вартості будівництва об'єкту транспортної інфраструктури, методичний підхід до оцінки та прогнозу стану та економічної безпеки в сфері транспортної інфраструктури а також гравітаційна модель оцінки впливу чинників на її рівень.

Підтвердженням значущості результатів для науки та практики економічної безпекології є їх використання в діяльності багатьох державних установах – суб'єктах управління у сфері транспортної інфраструктури, а також у наукових установах і навчальному процесі підготовки фахівців з економіки, в обох аспектах досягнуто очікуваний позитивний ефект.

ПОВНОТА ВІДОБРАЖЕННЯ ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇВ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ

Основні науково-прикладні положення, висновки та рекомендації, одержані автором, повною мірою відображені у 42 наукових працях, з яких 21 наукова стаття опублікована у фахових виданнях України, 6 праць - у виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз; дві одноосібні монографії, 3 розділи у колективних монографіях, 14 – матеріали конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць складає 48,24 д.а., з них особисто автору належить 47,16 д.а. Особистий внесок автора в кожную працю у співавторстві представлений в авторефераті (с. 31-36).

Кількість, обсяг та якість друкованих праць відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, встановлених МОН України, достатньо повно розкривають наукові положення дисертації, не є тотожними між собою, висвітлюють висновки та положення, які виносяться на захист.

ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАУВАЖЕННЯ

Під час вивчення тексту дисертації, автореферату та основних опублікованих праць були виявлені деякі висновки й твердження, що слугують підґрунтям конструктивної дискусії під час захисту дисертації. До основних з них слід віднести такі.

1. В тексті дисертаційній роботі недостатньо уваги було приділено аналізу фінансово-економічного стану транспортної галузі України, інформацію щодо цього питання автором перенесено в Додаток Ж (с. 475-481). Проте ці питання як і проблеми недостатнього фінансування з Державного бюджету України бюджетних програм Міністерства інфраструктури України (Додаток Е, с. 469-474) мали бути розглянуті саме при визначенні переліку чинників, що впливають на економічну безпеку держави в сфері транспортної інфраструктури (с.194-198, 211-222; 250-260, 313-326).

2. Автору доцільно було б розробити рекомендації щодо перегляду стратегічних та інвестиційних планів розвитку транспортних підприємств державного сектору економіки у відповідності до положень запропонованої автором стратегії розвитку транспортної інфраструктури (с. 354-368).

3. У запропонованій автором системі індикаторів і показників оцінювання економічної безпеки держави в сфері транспортної інфраструктури виділено п'ять груп показників (с. 147). Залишається незрозумілим включення показника «Індекс ефективності логістики» до групи макроекономічних показників. Крім того, до цієї системи потребує включення показник «Обсяги транзитних перевезень», з огляду на те, що вартість транзитних перевезень в Україні набагато більша ніж від внутрішніх перевезень за всіма видами транспорту.

4. Розроблена гравітаційна модель оцінки впливу чинників транспортної інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій країни на економічну безпеку держави проілюстрована на прикладі її зовнішньоторговельної складової (с. 167-171). Априорі можна стверджувати,

що введені змінні та оцінки будуть різними для інших сфер економічної безпеки. Тоді виникає питання узгодженості таких оцінок між собою і способу врахування їх під час формування когнітивної карти. Відповіді на це запитання у тексті дисертації не знайдено.

5. Потребує уточнення вибірка саме транспортної інфраструктури портів південного регіону України, які було вибрано автором для ілюстрування реалізації викладеної інтерпретації когнітивного підходу (с. 189-195).

6. Незрозумілим залишається питання щодо здійснення процедури відбору інвестиційних проектів щодо побудови автомобільних доріг на основі оцінки його фінансової ефективності. В дисертації з цього питання пропонується застосовувати програмні продукти, що використовуються у процесі бізнес-планування (с. 336) без надання їх порівняльного аналізу.

7. У розділі 2 роботи (с. 143-148) надано Методичні рекомендації щодо оцінки поточного стану економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури. Проте неясно, в межах якого підходу найпродуктивнішим та найрезультативнішим є застосування цих рекомендацій. В економічній безпекології сьогодні найпоширенішими є захисний, діяльнісний, ресурсний та гармонізаційний підходи. Але застосовність пропонованих рекомендацій оцінювання поточного стану економічної безпеки держави у сфері транспортної інфраструктури у роботі чомусь чітко не позначено.

8. Робота значно виграла б завдяки проведенню оцінки довгострокових ефектів для економічної безпеки держави від зменшення обсягів капітальних інвестицій внаслідок підвищення у 2015 році ставок відрахування дивідендів від чистого прибутку транспортних підприємств державного сектору економіки до Державного бюджету України.

Проте наведені дискусійні положення та зауваження суттєво не знижують наукову та практичну цінність роботи, високий теоретичний рівень проведеного дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота Шемаєва Володимира Володимировича «Управління розвитком транспортної інфраструктури в системі економічної безпеки держави» за темою, змістом та отриманими результатами відповідає

паспорту спеціальності 21.04.01 - економічна безпека держави (економічні науки), є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке містить нові наукові положення та науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливу наукову проблему розроблення концептуальних, методологічних, інструментальних і прикладних компонентів забезпечення управління розвитком транспортної інфраструктури країни з урахуванням загроз та можливостей зміцнення економічної безпеки держави.

Обсяг тексту дисертації, стиль та мова викладення результатів, оформлення відповідають вимогам, установленим МОН України та релевантними чинними Державними стандартами України.

Автореферат дисертації розкриває основні наукові та прикладні положення, висновки і рекомендації, за структурою і змістом є ідентичним тексту дисертації.

Дисертаційна робота за якістю проведеного дослідження, ступенем новизни, достовірності й обґрунтованості сформульованих наукових положень і висновків, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Шемаєв Володимир Володимирович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 - економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
начальник Управління економічного
розвитку та фінансів
Міністерства інфраструктури України



І. П. САДЛОВСЬКА

Підпис засвідчує

